MIRAJUL TRADUCERILOR ÎN BUCOVINA CENTENARĂ

SANDA-MARIA ARDELEANU

The Miracle of Translations in Centenarian Bukovina

(*Abstract*)[*]

Paradoxically, for some, unusual for others, natural and logical for most of us, Bukovinian intellectuals felt the need, at least once in their life, to use their own translation of some texts. The motivation was varied: whether they considered the text to be fundamental to a certain field, or that the reader of "pleasure literature" had the right to access to great authors, or that the exercise itself of communicating in another language determined the culture people to propose the translation of some texts.

Bucovina, as a space of authentic multilingualism (also, in a certain way) avant-la-lettre, assured the communication between its citizens using and cultivating this "universal language", i.e. the translation (a phrase emanated and validated by the officials of the European Union), or as we would say, this art, which can not be reduced to traductology or to any other form of scientific analysis. Just as people spoke a long time before the language sciences were born, in the same way, they translated long before the translation came into being as a scientific object. The contact between languages in Bukovina generated language interferences, messages belonged to two or more "codes" and translation became the usual way of transmitting and understanding the messages.

Keywords: translation, Bukovina, culture, universality.

I. Traducerea şi limbile în contact pe teritoriul Bucovinei

Propunem un act de *restitutio* atunci când vorbim despre traducere ca limbă universală, transpusă într-un adevărat „miraj al traducerilor" creat de marii intelectuali, mai mult sau mai puțin cunoscuți de către publicul larg, pasionați de transpunerea textelor dintr-o limbă în alta. Româna, germana, rusa, polona, idiş, ivrit, ucraineana, latina, franceza şi chiar engleza s-au constituit în grupul „limbilor-sursă" sau cel al „limbilor-țintă", din care şi către care s-a manifestat interesul unui număr impresionant de mare de traducători (investigația noastră aduce la lumină peste 100 de nume de intelectuali bucovineni preocupați de rescrierea, într-o limbă sau alta, a

[*] Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Analele Bucovinei, **XXVI**, *1* (52), p. 217–221, Rădăuți – Bucureşti, 2019

BDD-A32682 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:26:21 UTC)

unor texte din toate domeniile vieții: literatură, ştiință, istorie, politică, economie, media şi comunicare etc.).

Paradoxal pentru unii, inedit pentru alții, firesc şi logic pentru majoritatea dintre noi, intelectualii bucovineni au simțit nevoia, măcar o dată în viață, să recurgă la propria traducere a unor texte. Motivația era diversă: fie că aceştia considerau textul ca fundamental pentru domeniul respectiv, fie că cititorul de „literatură de plăcere" avea dreptul la accesul la mari autori, fie că exercițiul însuşi al exprimării în altă limbă îi împingea pe oamenii de cultură să propună traducerea unor texte.

Bucovina, ca spațiu al plurilingvismului autentic, dar şi, într-un anumit fel, avant-la-lettre, şi-a asigurat comunicarea dintre cetățenii ei folosind şi cultivând această „limbă universală" – traducerea (sintagmă emanată şi validată de oficialii Uniunii Europene), noi am spune această artă care nu poate fi redusă nici la traductologie, nici la oricare altă formă de analiză ştiințifică. Aşa după cum oamenii au vorbit cu mult timp înainte de a se naşte ştiințele limbajului, ei au tradus cu mult timp înainte de apariția traducerii ca obiect ştiințific. Limbile în contact din Bucovina au generat interferențele lingvistice, mesajele aparținând la două sau mai multe „coduri", traducerea devenind procedeul uzual ce asigura transmiterea şi înțelegerea mesajului.

II. Trei generații de traducători în Bucovina Centenară

Din prima generație de traducători din perioada ultimei sute de ani fac parte: scriitorul jurnalist Constantin Berariu, profesorul-publicist Ilarion Berezniţchi, scriitoarea Lotte Berg, publicistul Ioan Bileţchi-Albescu, scriitorul Vasile Bumbac, publicistul Silvestru Danielescu, profesorul Animpodist Daşchievici, poeta Denisa Mirena Duran, protosinghelul Ieraclie Flocea, filologul Vasile Grecu, istoricul Eudoxiu Hurmuzachi, scriitorul Constantin Ignătescu, teologul orientalist Silvestru Isopescu, poetul Alfred Margul-Sperber, arhimandritul Vartolomei Măzăreanu, preotul Constantin Morariu, economistul Mircea Pienescu, poetul, prozator şi dramaturg Dragoş Protopopescu, profesorul-preot Ştefan Saghin, scriitorul Vasile Savel, cărturarul-arhiereu Filaret Scriban, poetul George Sion, compozitorul Dimitrie Suceveanu.

Din cea de a doua generație de intelectuali bucovineni cu preocupări în traducere fac parte, printre alții: filologul germanist şi istoricul literar Cornelia-Ana Andriescu, pedagogul, membru de onoare al Academiei Române, Iosif Antochi, criticul şi istoricul literar Dumitru Balan, scriitorul Eusebiu Camilar, scriitorul Theodor Cazaban, lexicograful şi autorul de manuale Constantin Duhăneanu, scriitorul Traian Filip, poetul Eugen Frunză, medicul Kurt Rudolf Geib, muzicologul compozitor Lucian Grigorovici, fizicianul Radu Grigorovici, poetul şi prozatorul Jona Gruber, prozatorul Nicolae Jianu, pictorul Alfred Kittner, poetul Vasile Levițchi,

BDD-A32682 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:26:21 UTC)

prozatorul Horia Matei, filologul şi lingvistul Haralambie Mihăescu, scriitorul Modest Morariu, filologul Hertha Peretz, scriitorul evreu Norbert Iosef Rudel (cunoscut ca Radu Nor), traducătoarea germanistă Edith Silbermann, poetul Barbu Sluşanschi, eseistul şi scriitorul Mircea Streinul, sociologul şi pedagogul Leon Țopa, scriitorul Tudor Țopa, poetul şi prozatorul Iulian Vesper, sculptorul şi scriitorul Manfred Winkler.

În fine, îi situăm în cea de a treia generație pe: ziaristul Tudor Andrieş, publicista Doina Monica Broşteanu, ziarista şi prozatoarea Doina Cernica, filologul Albumița-Muguraş Constantinescu, poetul Ion Cozmei, filozoful politic Aurelian Crăiuțu, prozatorul şi publicistul Grigore Crigan, poetul şi dramaturgul Ion Gheorghiță, prozatorul Stelian Gruia (Iațentiuc), preotul şi scriitorul Corneliu Irod, poetul şi prozatorul Vitali Kolodii, poetul şi publicistul Mircea Lutic, profesorul de teologie Vasile Mihoc, profesorul şi poetul Mircea Octavian Nestor, scriitoarea Lucia Olaru-Nenati, istoricul literar şi publicistul Liviu Papuc, prozatorul şi poetul Platon Pardău, preotul şi eseistul Gheorghe Popa, teologul Alexandru Prelipcean, romancierul şi pictorul Mihai Prepeliță, lector univ. Gina Puică, folcloristul Ioan Rebuşapcă, lingvista Aspazia Reguş, scriitoarea Ioana Rostoş, istoricul şi criticul literar Petruța Spânu, filologul Elena-Brânduşa Steiciuc, poetul Arcadie-Vasile Suceveanu, poetul şi prozatorul Ştefan Tcaciuc, scriitorul George Timcu, germanista Ştefănița-Mihaela Ungureanu, poetul Ion Vatamanu, doctorul în ştiințe medicale Mihai C. M. Ardeleanu, precum şi autoarea studiului de față.

Fără a avea pretenția unei treceri în revistă exhaustive a intelectualilor bucovineni traducători şi fără a pune sub semnul îndoielii abordarea ştiințifică a traducerii, ne permitem să observăm caracterul preponderent artistic al transpunerilor dintr-o limbă în alta în perioada şi pe teritoriul geografic avute în vedere. Remarcăm, de asemenea, lipsa frontierelor bine definite atunci când vorbim despre profilul profesional al traducătorilor, de aici decurgând diversitatea excepțională a operelor traduse (de la poveştile pentru copii până la textul ştiințific cu amprentă academică, de la literatură până la cărțile sfinte, de la poezia populară la libretul de operă, de la „cartea de pe noptieră" la textul de istorie sau critică literară).

III. Traducerea editorială între metadiscurs şi nevoile culturale

Funcționarea metadiscursului în contextul procesului de traducere propriu-zisă sau interlinguală (definită de Roman Yakobson) se impune ca obiect de studiu în interiorul domeniului „comunicării editoriale", descris şi definit de Philippe Lane în 1992. Este adevărat că traducerea intralinguală sau reformularea rămâne, cu siguranță, un domeniu la fel de interesant pentru afirmarea metadiscursului care vizează în egală măsură traducerea editorială, dat fiind numărul mare de reformulări la care traducătorul este obligat să recurgă, dar, în contextul perspectivei duale „constrângeri"/„libertăți" pe care ne-am propus-o în acest material, traducerea interlinguală este mai productivă.

BDD-A32682 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:26:21 UTC)

Stăpânirea şi aplicarea mecanismului de traducere editorială impun respectarea unor anumite etape, precum: decodajul textului de tradus, focalizat pe înțelegerea informației şi a contextului de producere; pregătirea condițiilor editării, ținând cont de nivelul şi interesul publicului vizat; transferul de informație. Din acest punct de vedere, elementele paratextului editorial, fondate la nivel lingvistic pe un meta-discurs coerent (textul de prezentare, nota editorului, nota/notele traducătorului/ traducătorilor, prefața non-auctorială, notele explicative), dobândesc importanță prin substanța semnificantă în economia unei ediții monolingvă, bilingvă, trilingvă. Dacă etapele traducerii s-ar putea integra conceptului de constrângeri, elementele paratextului editorial fac parte, evident, din categoria libertăților (din punctul de vedere al traducătorului şi al editorului).

Situate la „marginea" textului, structurile invocate pot apărea ca „marginale" sau „marginalizate", de fapt rolul lor în politicile de marketing fiind copleşitor. Metadiscursul metatextelor se impune ca o realitate langajieră pragmatică, iar analiza sa devine cu atât mai necesară, cu cât funcționalitatea sa se reflectă în mod direct asupra textului tradus.

Domeniul traducerii editoriale ne oferă, de altfel, un larg câmp de manifestare a metadiscursului specific, destinat susținerii textului/textelor şi cărții. Cu atât mai mult cu cât, la nivelul teoretizării discursive, indicii de eterogenitate, polifonie, interdiscurs şi/sau dialog apar la suprafață ca centre de interes.

Depăşind limitele („constrângerile") traducerii lingvistice, traducerea editorială este, mai ales, un act de cultură, mai mult, un act politic, istoric, social şi cultural pregnant căci, din punct de vedere cultural, sensurile diferă de la o cultură la alta.

IV. În loc de concluzii

„Mirajul traducerii" în Bucovina Centenară înseamnă numeroşi traducători, proveniți din experiențe şi spații culturale diferite, dar cu rădăcinile în Bucovina, numeroase limbi (şi vorbim aici de traducerea interlinguală definită de Roman Yakobson), o varietate de „coduri" ce asigură transmiterea mesajului. Dar, ceea ce defineşte sintagma noastră pentru spațiul bucovinean e dat de nevoia comunicării şi chiar „obligația", asumată de intelectualitate, de a transmite mesajele în interiorul spațiului, din exteriorul lui către interior şi vice-versa.

Nevoia racordării acestui univers la universalitate a constituit şi constituie, fără îndoială, motivația *princeps* pentru o muncă de bijutier, căci a traduce înseamnă a te apleca spre cunoaşterea profundă, a scrie pentru a rescrie, într-un alt sistem lingvistic, acceptând constrângerile şi bucurându-te de libertățile pe care le impun sau le îngăduie limbile noastre. Acesta este sentimentul pe care îl degajă fenomenul traductologic în Bucovina Centenară: „traduci, deci exişti", pentru a parafraza autorul, iar „limba noastră" se transformă în „limbile noastre", la fel cum norma lingvistică s-a dezvoltat înspre „normele" limbii, acceptate şi validate în uz.

BDD-A32682 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:26:21 UTC)

BIBLIOGRAFIE

Sanda-Maria Ardeleanu, „Dimensions socio-culturelles de la terminologie francophone”, în „Studia Universitatis Moldaviae”, Chișinău, nr. 4 (94), 2016.
Idem, „La francophonie roumaine-Restitutio: «Intellectuels roumains d’expression française» – un vaste projet traductologique”, în „Etudes interdisciplinaires en Sciences, humaines”, Géorgie, Editions Université d'Etat Ilia, no. 4, 2017, p. 93–103.
Idem, „Imaginaire linguistique et construction de l’identité culturelle – Hommage à Anne-Marie Houdebine”, în „Colocviul Internațional de Ştiințe ale Limbajului «Eugeniu Coşeriu»”, Chișinău, ediția a XIV-a, 2018, p. 272–278.
Sanda-Maria Ardeleanu, Ana Crăciunescu, „Le métadiscours de la traduction d’édition: un discours «marginal» ou «marginalisé»”?, în „Du monème au texte: paramètres lexico-sémantiques et discursifs”, Chișinău, tome IV, 2018, p. 182–188.
Anne-Marie Houdebine-Gravaud, (coord.), *L’imaginaire linguistique*, Paris, L’Harmattan, col. „Langue et parole”, 2002.
Idem, „L’imaginaire linguistique entre langue idéale et idéal de langue, entre norme et normes”, în *Lingvistică integrală – Multilingvism – Discurs literar*, Cernăuți, Helena Bukovine, 2004, p. 40–64.
Philippe Lane, *La périphérie du texte*, Iaşi, Institutul European, 2007.
A. Eugene Nida, *Traducerea sensurilor*, Iaşi, Institutul European, 2004.
Marius Sala, *Cuvintele – mesageri ai istoriei*, Bucureşti, Editura Meronia, 2009.
Ferdinand de Saussure, *Cours de linguistique générale*, Paris, Maison d’édition Payot, 1973.
R. Yakobson, „Aspects linguistiques de la traduction”, în *Essais de linguistique générale*, Paris, 1963.
Emil Satco, Alis Niculică, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I–III, Suceava, Editura „Karl A. Romstorfer”, 2018.

BDD-A32682 © 2019 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:26:21 UTC)

BDD-A32682 © 2019 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:26:21 UTC)